

**2023 – 2024 ОҚУ ЖЫЛЫНА АРНАЛҒАН
ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМУЫАҒАН
ОРТАҢҒЫ ТОБЫНЫҢ БАЛАЛАРЫНА АРНАЛҒАН
ЛОГОПЕДТІҢ
ТҮЗЕТУ – ДАМУЫТУ БАҒДАРЛАМАСЫ**

Логопед Алексеева Т.А.

Түсінік хат

Жалпы сөйлеу тілінің дамымауының I-II деңгейі бар балалармен жүргізілетін топтық сабақтардың бағдарламасы сөйлеу тілінің даму кезеңдері мен логопедиялық диагностиканың нәтижелерін негізге ала отырып құрастырылған. Перспективалық жоспардағы лексикалық тақырыптар Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы №422 бұйрығына сәйкес мектепке дейінгі үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнынан алынды. Түзете-дамыту жұмыстарының әдістемесі келесі бағыттардың тұрады:

Бұл бағдарламалар балабақшаның логопедиялық топтары жағдайында жұмыс істеуге арналған. Бұл жұмыс бағдарламасын жазудың маңыздылығына байланысты, оны қолдану сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға негізгі білім беру бағдарламасын игеруге көмектеседі; бұл уақтылы, яғни мектепке түскенге дейін балаларға мектептегі дезадаптацияның себебі болып табылатын барлық қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Білім беруді жаңғырту білім беру жүйесінің барлық буындарын оқытуға қойылатын талаптарға сәйкес кешенді, жан-жақты жаңартуды көздейді. Бұл өзгерістер білім беру қызметін, технологиясын және мазмұнын ұйымдастыру мәселелеріне қатысты. Білім беруді жаңғыртудың жетекші бағыттарының бірі мектепке дейінгі білім берудің жаңа заманауи сапасына қол жеткізу болып табылады. Бұл қазіргі заманғы түзету және білім беру технологияларын әзірлеу, біріктірілген түрдегі мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде сөйлеудің жалпы дамымаған (ОНР) балаларға арналған топтардың жұмыс мазмұнын жаңарту қажеттілігін тудырады.

Бүгінгі таңда балабақшаның білім беру бағдарламасының мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізудегі білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуін анықтайтын кешенді түзету-дамыту моделін құру мақсатында түзету және жалпы даму бағдарламасының үйлесімділігі мәселесі өзекті болып табылады. Бұл мәселені кешенді және түзету бағдарламаларының мазмұнын біріктіретін жұмыс бағдарламасын әзірлеу арқылы шешуге болады. Бұл бағдарлама түзету және дамыту сипатына ие.

Мақсаты:

Логопед-мұғалімнің логопедиялық қорытындысы бар баламен тиімді түзету және білім беру қызметін ұйымдастыру: Жалпы сөйлеу тілі дамымауының I-II деңгейі бар балалардағы сөйлеу кемшіліктерін жою және уақтылы және толыққанды тұлғалық дамуды жүзеге асыру, білім беру процесінің эмоционалды әл ауқатын қамтамасыз ету үшін құралдар мен жағдайлар жүйесін қамтамасыз ету. балалардың психо-сөйлеу жүйесінің дамымауынан туындаған бұқаралық мектеп бағдарламасын меңгерудегі мүмкін қиындықтардың алдын алу.

Тілдің толыққанды фонетикалық жүйесін қалыптастыру, фонематикалық қабылдауды және бастапқы дыбыстық талдау мен синтез дағдыларын дамыту, әртүрлі жағдайларда есту-айтылу дағдылары мен дағдыларын автоматтандыру, тілдің лексикалық-грамматикалық құралдарын және үйлесімді сөйлеуді дамыту.

ЖСТД бар балаларға арналған пропедевтикалық жұмыс жүйесін құру. Логопедиялық жұмыс балаларда алдағы уақытта кезесетін басқада сөйлеу бұзылыстарының алдын алуға, сөйлеу мүмкіндіктерін дамытуға, балалардың сөйлеу және психофизикалық дамуын теңестіруге және олардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған. Логопед бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі мектеп жасына дейінгі балалардың дамуындағы ауытқулардың алдын алу, сөйлеу әрекетінің психологиялық алғышарттарын қалыптастыру, балалардың тәуелсіз, үйлесімді, грамматикалық дұрыс сөйлеу және коммуникативті дағдыларды, қазақ тілінің фонетикалық жүйесін игеруге бағытталған.

Міндеттері:

- Баланың сөйлеу дамуының ерекшеліктері мен деңгейін анықтау;
- Балаға сөйлеу бұзылыстарын түзету үшін оңтайлы жағдай жасау;
- Түзету процесін оңтайландыру мақсатында тәрбиеленушінің отбасымен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету;
- Түзету- дамытуға педагогтарымен және мамандарымен қарым-қатынас.
- Сөйлеуді түсінуді дамыту; сөйлеу әрекетін белсендіру;
- Тілдің лексика-грамматикалық құралдарын дамыту;
- Сөйлеудің айтылу жағын дамыту;
- Тәуелсіз фразалық сөйлеуді дамыту.

ЖСТД I-II деңгейі бар балалардың жеке ерекшеліктері мен сөйлеу тілінің жүйелі дамуы:

ЖСТД I - деңгейіндегі баланың сөйлеу дамуы өз жасына сай дамуы артта қалады. Өз бетімен сөйлеу арқылы қарым-қатынас жасау барысында ол сөз тіркестерін қолдана алмайды, үйлесімді сөйлеу дағдыларына ие емес. Сөйлеуде ол тілдің қалыпты құрлымдарына сәйкес келетін жеке сөздерді (ішу –пи) ғана қолданады. Сөздерді айту кезінде бала түбір бөлігін сақтайды, олардың дыбыстық-буындық құрылымын өрескел бұзады. Негізінен бір-екі буынды сөздерді қолданады, күрделі сөздер қысқартуға ұшырайды (таяқша-пака).

Сөлеу басқаларға түсініксіз, сөйлеу қарқыны баяу, дауысы жұмсақ, тыныш, тынысы еркін. Сөйлеуде қимылдарды, мимиканы қолданады. Сөйлеуді түсіну қиын, тапсырманы бірнеше рет қайталау қажет, қарапайым сөйлеу нұсқауларын орындайды. Дыбыстың айтылуы ауыстырумен және дыбыстардың болмауымен бұзылады.

Бұл балалардың сөйлеуі басқаларға түсініксіз, сөйлеу қарқыны баяу, дауысы жұмсақ, тыныш, тынысы еркін. Сөйлеуде қимылдарды, мимиканы қолданады. Сөйлеуді түсіну қиын, тапсырманы бірнеше рет қайталау қажет, қарапайым сөйлеу нұсқауларын орындайды. Дыбыстың айтылуы ауыстырумен және дыбыстардың болмауымен бұзылады. Артикуляциялық аппараты белсенді емес, артикуляциялық қалыптарды ұстай алмайды, тілдің көтерілуін күрт шектейді, тіл баяу, дұрыс емес қозғалады.

Жалпы моторикасы бұзылған қозғалыстардың ыңғайсыздығы, орындалу қарқыны баяу, бір қозғалыстан екіншісіне ауысу бұзылған, барлық қалыптары сақталмайды, бала дене шынықтыру және музыкалық іс-әрекетте үйлесімсіздікті, дәлсіздікті және қозғалыстардың ыңғайсыздығын көрсетеді. Сезіну, сезу сезімдерінің болмауы, қарқынымен артта қалады. Ұсақ моторика нашар дамыған, артық қозғалыстардың болуы немесе мүлдем болмауы, бір қимылдан екіншісіне ауысу кезіндегі қимыл кернеуінің бұзылуы, қарындашты, щетканы ұстауда қиындықтар туындайды.

ЖСТД II - деңгейінде баланың сөйлеу белсенділігі алдыңғы деңгейге қарағанда жақсырақ, оның ерекшелігі сөйлеу барысында екі, үш, кейде тіпті төрт сөздік сөз тіркесінің болуы болып табылады: «Да пить моко - Сү бе» - сүт бер, сүт ішем; «дадай гать – бе ойна» бер ойнаймын; «во изи асания мясик, мин үкен до жат» — міні үлкен доп жатыр т,б с.с. сөздер кездеседі. Сөздерді сөз тіркестеріне біріктіруді, және басқару тәсілдерін дұрыс пайдаланады, кейде бұзады. Өздігімен сөйлеу барысында баланың сөйлеу тілінде кейде қарапайым сөз тіркесі немесе олардың сөйлеу нұсқалары пайда болады ("тидит а туге" — орындықта отырады," щит а той " — үстелде жатыр); күрделі сөз тіркесі болмайды. Осы қателіктермен қатар жалпылама және дерексіз ұғымдарды, антонимдер мен синонимдер жүйесін игеруде айтарлықтай қиындықтары бар. Алдыңғы деңгейдегі сияқты, сөздердің көп мағыналы қолданылуы, әртүрлі семантикалық алмастырулары сақталады. Сөздік қорының шектеулілігі дененің бөліктерін, заттың бөліктерін, ыдыс-аяқты, көлікті, жануарлардың күшіктерін және т. б. білдіретін көптеген сөздерді білмеуінен көрінеді. Сөйлеу барысында заттардың белгілерін, пішінін, түсін, материалын білдіретін сөздерді түсіну мен қолданудағы қиындықтар байқалады.

Бұл балаларға ересектердің көмегінсіз әңгімелер, қайталаулар жасау өте қиын. Сұрақтар тудыратын кеңестер болса да, балалар оқиға желісінің мазмұнын жеткізе алмайды. Бұл көбінесе уақытша және себеп-салдарлық байланыстарды орнатпай, объектілерді, олармен әрекеттерді тізімдеуде көрінеді.

Бағдарламаны игерудің жоспарланған нәтижелері:

Бағдарлама 2 кезеңнен тұрады, бірінші жартыжылдықта: Сөйлеу тілін түсінуін дамыту: сөйлеуден қоршаған заттардың атауларын және олармен жасалатын әрекеттерді түсіну және ажыратуға үйрету (зерттелген лексикалық тақырыптарға сәйкес: "ойыншықтар", "ыдыс-аяқ", "жиһаз", "тамақ", "киім" және т. б.); дененің кейбір бөліктерін (бас, аяқ, қол, көз, ауыз, құлақ және т. б.) және киімді (қалта, жең және т. б.) атауларын атай білуге үйрету; ең көп таралған әрекеттерді (отыру, менікі, тұру, ән айту, тамақтану, ішу, бару және т. б.), кейбір физиологиялық және эмоционалды-аффективті күйлерді (суық, жылы, ауыр және т. б.) белгілеуді дамыту; қарапайым өтініштер, өтініштер арқылы тілектер білдіруін дамыту; қарапайым сұрақтарға нұсқау (жест) қолданбай бір сөзбен немесе екі сөз тіркесімен жауап беруін түзету; кейбір жағдайларда дыбыс кешендерін пайдалануға рұқсат етіледі. Бұл жағдайда мәлімдеменің фонетикалық дұрыстығына талаптар қойылмайды, бірақ грамматикалық құрылымға назар аударылады. Артикуляциялық аппаратының қимыл- қозғалысын дамыту. Сөйлеу аппаратының қимыл- қозғалысының дамытуға арналған жаттығуларды дұрыс орындату; Тыныс алу жаттығуларын үйрету. Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру: Сөйлеу тілінде жай сөйлемдерді қолдана алуға үйрету; Берілген графикалық схема бойынша сөйлемдерді құра алуға оқыту: «кім? – сипаты- зат – әрекет»; Схема және тірек суреттері бойынша қысқа сипатта әңгімелерді құрастыра алуға

үйрету; Сұрау сөйлемдерін құрастыру дағдыларын қалыптастыруды меңгеру қажет.

Екінші жартыжылдықта: Сөздің грамматикалық формаларын қалыптастыру: Сөз құрастыру және сөз өзгерту дағдыларын анықтау және бекіту; Сөз тіркестерін құрастыруға үйрету: а) «көп» + зат есім, көпше түрлері: лар, лер, дар, дер.... б) зат есім көпше түр + «жоқ» (шарлар жоқ); Реттік және сан есімді зат есіммен келістіруге үйрету; Маған, мені, менімен есімдігін дұрыс қолдануға үйрету; сын есімнің салыстырмалы деңгейін құруға үйрету (күшті-күштірек) Фонематикалық түсініктердің алғышартын қалыптастыру: Буындар қатарынан берілген дыбысы бар буынды бөлуге үйрету; сөздер қатарынан берілген дыбыстары бар сөзді бөліп көрсетуге үйрету; берілген дыбысқа сөздер іріктеуге үйрету; дауысты және дауыссыз дыбыстарды ажыратуға үйрету; Жұп дауыссыз дыбыстар. Дыбыстық талдау және синтездеу дағдысын қалыптастыру дауысты дыбыс қатарын талдауға, дыбыстың саны мен ретін анықтауға үйрету; сөздегі бірінші дауыссыз дыбысты бөліп көрсетуге үйрету; кері, тура буындарды талдауға үйрету; Дыбысты буында, сөзде, сөйлемде айтуға үйрету. Қойылған дыбысты дифференсациялау: Дыбысты әр позицияда дұрыс айтуға үйрету. Балада жоқ дыбыстарды қою машықтандыруды меңгеру қажет.

Білім беру кезеңі	Түзету жұмысының негізгі мақсаты	Міндеттері	Жеке түзетуші іс-әрекеттер(Ойындар мен жаттығулар)
1-кезең (Аптасына 1 рет)	Сөйлеу тілін түсінуін дамыту Артикуляциялық аппаратының қимыл- қозғалысын дамыту. Қолдың ұсақ моторикасын дамыту. Белсенді сөздік қорын дамыту	- Сөйлеуден қоршаған заттардың атауларын және олармен жасалатын әрекеттерді түсіну және ажыратуға үйрету (зерттелген лексикалық тақырыптарға сәйкес: "ойыншықтар", "ыдыс-аяқ", "жиһаз", "тамақ", "киім" және т. б.); - Дененің кейбір бөліктерін (бас, аяқ, қол, көз, ауыз, құлақ және т. б.) және киімді (қалта, жең және т. б.) атауларын атай білуге үйрету; - Ең көп таралған әрекеттерді (отыру, менікі, тұру, ән айту, тамақтану, ішу, бару және т. б.), кейбір физиологиялық және эмоционалды-аффективті күйлерді (суық, жылы, ауыр және т. б.) белгілеуді дамыту; - Қарапайым өтініштер, өтініштер арқылы тілектер білдіруін дамыту; - Сөйлеу аппаратының қимыл- қозғалысының дамытуға арналған жаттығуларды дұрыс орындату; - Тыныс алу жаттығуларын үйрету. - Қорапқа ұсақ заттарды оң және сол қолымен салуға үйрету. - Саусақ ойындарын үйрету. - Ермексазбен жұмыс үйрету. - Қарындашты екі қолмен уқалау. - Ұсақ және ірі моторикамен жұмыс. - Мазмұнды суретпен жұмыс жасауға үйрету. - Буын ұйқас айтқызып үйрету. - Түрлі құралдарды топтастырып атауға үйрету. - Әртүрлі заттардың атауларын атауға үйрету. - Логоритмикамен жұмыс. - Сөз құрастыру және сөз өзгерту дағдыларын анықтау және бекіту; - сөз тіркестерін құрастыруға үйрету; - реттік және сан есімді зат есіммен келістіруге үйрету;	Д/О: «Отбасы мүшелерін ата» Д/О: «Отбасы мүшелерін жекеше - көпше түрде ата» Д/О: «Дене мүшесі не үшін қажет?» Ф/ж:«Тез ойла, сөз ойла» Д/О: «Ұл мен қызға сәйкес киімдерін кигіз» Д/О: «Сәуле қуыршақты серуенге киіндір» Ф/ж:«Сәйкес суретті тез ата» Д/О: «Саусақ жаттығулары» Д/О: «Бұл не?» Д/О. «Ойыншықтарды жекеше –көпше түрде ата. Ф/ж:«Қайтала» Д/О: «Мен айтқан ойыншықты қой» Д/О «Үй құрастыр» Д/О: «Үстел-үсті театры: «зәулім үй» Ф/ж: «Ұстап, ал!» Д/О: «Күз белгілерін сәйкестендір» Д/О: «Зерек бала» Д/О: «Екі бірдей суретті тап» (карточкамен) Д/О «Жемістер лотосы Ф/ж: «Сәйкестендір». Д/О: «Жемістерді дәмінен ажыраты» Д /О: «Көкөністер моншағы» Д/О: «Ыдыстарды ата» Д/О: «Жемістер мен көкөністерді ажырат Ф/ж: «Төртінші артық» Д/О: «Ненің дыбысы?» Д/О: «Көліктерге автотұрақ құрастыр» Д/О: «Не келді» Д/О: «Не қалай дыбыстайды?» Д/О «Жабайы аңдарды тамақтандыр Д/О: «Құстарды тамақтандыр» Д/О: «азық-түліктерді ата» Д /О: «дастархан мәзірі»

Пайданылган әдибеттер тізімі

1. Г.В. Чиркина. Программы дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушениями речи.—М.: Просвещение,2009.
2. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи. — М., 1991.
3. Т.Б. Филичева, Г.В.Чиркина. Подготовка к школе детей с общим недоразвити-ем речи в условиях специального детского сада: В 2 ч. М.: Альфа, 1993.
4. Т.Б Филичева, Т.В Туманова. Дети с общим недоразвитием речи. Воспитание и обучение. Учебно-методическое пособие. М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2000.
5. Н.В.Нищева. Программа коррекционно развивающей работы для детей с онр.
6. З.Е. Агранович. Сборник домашних заданий для преодоления лексико-грамматического недоразвития речи у дошкольников с онр.-С.П.: Детство-Пресс,2002
7. О.И.Крупенчук. Научите меня говорить правильно.-С.П.:Литера,2001
8. Ефименкова Л. Н. Формирование речи у дошкольников: (Дети с общим недоразвитием речи). Кн. для логопеда. 2-е изд., перераб. М.: Просвещение, 1985
9. Г.С.Швайко. Игровые упражнения для развития речи.-М.:просвещение,1988
10. Н.В.Соловьёва. Подготовка к обучению грамоте детей с недостатками речи.- М.:ТЦ Сфера,2009
11. Н.В.Нищева. Разноцветные сказки.-С.П.:Детство-Пресс,2001
12. О.Б.Иншакова. Альбом для логопеда.-М.:Владос,2003
13. А.В. Ястребова. Комплекс занятий по формированию у детей речемыслительной деятельности.-М.:АРКТИ,2001
14. Иншакова О.Б. Альбом для логопеда / О.Б. Иншакова. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2008. - 279 с.: ил. - (Коррекционная педагогика).
15. Батяева С.В., Савостьянова Е.В. Альбом по развитию речи для самых маленьких. - М.: ЗАО «РОСМЭН-ПРЕСС», 2011. - 88 с